

<https://doi.org/10.15407/socium2022.02.169>
УДК 339.7: 37.091:351.86

Creative Commons Attribution 4.0 International

Терещенко Г.М., канд. екон. наук, заступник директора з науково-організаційної роботи ДНУ “Інститут освітньої аналітики”, вул. Володимира Винниченка, 5, Київ, 04053, Україна, email: tgamma@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9458-2843>,

Пронь Н.Б., канд. екон. наук, учений секретар ДНУ “Інститут освітньої аналітики”, вул. Володимира Винниченка, 5, Київ, 04053, Україна, email: n_gnativ@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9413-8793>,

Анісімова О.Ю., канд. екон. наук, завідувач сектору аналізу фінансування освіти відділу статистики та аналітики освіти ДНУ “Інститут освітньої аналітики”, вул. Володимира Винниченка, 5, Київ, 04053, Україна, email: olgaanisimova@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3030>

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблематиці міжнародної підтримки та фінансування сфери освіти України в умовах активної фази повномасштабної збройної агресії Російської Федерації в Україні. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що у сучасних умовах запровадження воєнного стану в Україні важливим є забезпечення фундаментальних потреб населення, серед яких право на здобуття освіти, а отже, організація безперервності освітнього процесу для українських учнів і студентів, що потребує залучення міжнародних фінансових ресурсів. У статті окреслено загальний стан функціонування вітчизняної освітньої системи як важливої складової соціально-економічного розвитку в умовах неспровокованої й невинуватої збройної агресії Російської Федерації проти України. На прикладі провідних міжнародних фінансових організацій та іноземних країн проаналізовано основні зовнішні джерела та інструменти фінансової допомоги. З'ясовано, що з початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації в Україні низка міжнародних партнерів висловила готовність і вже здійснила необхідні кроки для виділення коштів, спрямованих на розв'язання актуальних проблем, характерних для воєнного часу, серед яких чільне місце посідає організація безперервності освітнього процесу. Охарактеризовано основні нормативно-правові та законодавчі перепони, які виникають у процесі надання фінансової підтримки у межах міжнародного співробітництва України. Увагу акцентовано на європейському шляху демократичного розвитку України, свідченням чого є всебічна фінансова підтримка ЄС освітніх потреб вимушено переміщених за кордон українців (дітей і студентів, викладачів і науковців). Проаналізовано особливості підтримки організації освітнього процесу України міжнародними партнерами у розрізі різних освітніх рівнів. Розроблено пропозиції щодо подальших кроків залучення міжнародної фінансової допомоги на розвиток української освіти.

Ключові слова: система освіти України, організація освітнього процесу, міжнародне фінансування, збройна агресія Російської Федерації проти України, міжнародна співпраця, євроінтеграція.

Tereshchenko H.M., PhD. (Economics), deputy director for scientific and organizational work of the SSI “Institute of Educational Analytics”, 5, Volodymyra Vynnychenka Str., Kyiv, 04053, Ukraine, email: tgamma@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9458-2843>,

Pron N.B., PhD. (Economics), academic secretary of the SSI “Institute of Educational Analytics”, 5, Volodymyra Vynnychenka Str., Kyiv, 04053, Ukraine, email: n_gnativ@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9413-8793>,

© Терещенко Г.М., Пронь Н.Б., Анісімова О.Ю., 2022

ISSN 1681-116X. Український соціум, 2022, № 2 (81): 169–180

169

Anisimova O.Yu., PhD. (Economics), head of the sector of education funding analysis of the department of education statistics and analytics of the SSI "Institute of Educational Analytics", 5, Volodymyra Vynnychenka Str., Kyiv, 04053, Ukraine, email: olgaanisimova@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6721-3030>

INTERNATIONAL FINANCIAL SUPPORT FOR THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS UNDER THE MARTIAL LAW IN UKRAINE

The article examines the issue of financing the educational system in Ukraine during the active phase of the full-scale Russian-Ukrainian war. The authors outline the general situation with the domestic educational system as a vital component of the socio-economic development considering Russia's unprovoked and unjustified military aggression. The relevance of the research topic is driven by the necessity to meet the fundamental needs of the population, including the right to education, and thus the organization of the educational process for Ukrainian students under martial law in Ukraine. However, it is challenging without international financial support. The primary external sources and financial assistance instruments are analyzed by the cases of leading international financial organizations and foreign countries. The authors revealed that with the beginning of full-scale Russian aggression against Ukraine, several international partners have expressed willingness and have already taken the necessary steps to allocate funds to address pressing wartime problems, among which is the support of the continuity of education. The main regulatory and legislative obstacles that arise in providing financial support within Ukraine's international cooperation framework are described. Our emphasis is on Ukraine's European path to democratic development, as evidenced by the EU's comprehensive financial support for the educational needs of Ukrainians (children and students, teachers and researchers) displaced abroad. The features of the support of the organization of the educational process in Ukraine by international partners in the context of different educational levels are analyzed. The paper offers some conclusions and recommendations for further steps to attract international financial assistance to develop Ukrainian education.

Keywords: *educational system in Ukraine, organization of the educational process, international financing, armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, international cooperation, European integration.*

Міжнародна фінансова підтримка має досить тривалу історію. Зокрема, після Другої світової війни країни потребували нового безпекового порядку, а також додаткових фінансових ресурсів для подолання наслідків війни. Так, у 1945 р. представниками 50 країн засновано Організацію Об'єднаних Націй (ООН), а окремо Велика Британія ухвалила Закон про розвиток та добробут колоній; у 1946 р. Франція створила Фонд соціального та економічного розвитку морських територій; у 1947 р. Державний секретар США Дж.К. Маршалл висунув ідею створення програми допомоги США у відбудові післявоєнної Європи; у 1948 р. за планом Маршалла країни – одержувачі допомоги створили Організацію європейського економічного співробітництва, а США заснували Агентство економічного співробітництва тощо. У подальшому і до сьогодні здійснювались інші інституційно-організаційні заходи, що спрямовувались на забезпечення стабільності та фінансово-економічної стійкості країн-учасниць.

Питання міжнародної фінансової підтримки до сьогодні не втрачало своєї актуальності, а особливих масштабів досягло з посиленням євроінтеграційних і глобалізаційних процесів. Після ухвалення незалежності Україна стала повноцінним учасником глобальної фінансової системи, що дало змогу отримувати міжнародне

фінансування на розвиток економіки та для розв'язання проблем структурної перебудови й реалізації відповідних реформ.

24.02.2022 р. Російська Федерація за підтримки Білорусі розв'язала повномасштабну війну на території України, внаслідок якої зафіксовано численні жертви серед мирного населення України, зокрема вже понад 260 українських дітей загинули. Російські окупанти навмисно створюють умови для гуманітарної кризи, спричиняють масштабні руйнування серед об'єктів житлової та соціальної інфраструктури: 1939 закладів освіти постраждали від бомбардувань і обстрілів, з яких 184 зруйновані повністю¹. За даними Міжнародної організації з міграції, після початку повномасштабної війни з Російською Федерацією понад 7 млн українців² змушені були покинути свої домівки та переселитись у більш безпечну місцевість у межах України, понад 6 млн осіб – за кордон.

Війна безумовно негативно позначилася на усіх сферах життя українців, зокрема загострила економічну ситуацію в Україні. За оцінками експертів, наслідки війни є загрозливими і не тільки для України, а також для економіки ЄС та світової економіки в цілому. За підрахунками Міжнародного валютного фонду (МВФ), через повномасштабну війну Російської Федерації проти України прогнозується спад економіки для 143 країн світу, в той час як в Україні можливе падіння економіки на 35%. За аналітичними даними Світового банку обсяг ВВП України зменшиться на 45,1% упродовж 2022 р. [1] (скорочення очікується за усіма складовими). Так, тільки за перший тиждень війни українська економіка втратила 12,2 млн дол. внаслідок руйнування інфраструктури³, і ця цифра, на жаль, зростає щодня на фоні російського вторгнення в Україну і станом на кінець квітня 2022 р. загальні втрати економіки становили понад 500 млрд дол., а станом на кінець травня 2020 р. – зросли до 600 млрд дол.

21.04.2022 р. у Вашингтоні під час зустрічі з міжнародними партнерами на Spring Meetings 2022⁴, яка спільно організовується Світовим банком та МВФ, Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль повідомив, що відбудова та відновлення України коштуватиме щонайменше 600 млрд дол. і закликав представників зарубіжних країн та міжнародних фінансових організацій надати Україні термінове короткострокове фінансування.

За цих умов фінансова підтримка та допомога міжнародних партнерів є дуже важливою не тільки для економічного відновлення України, але й неодмінно допоможе наблизити перемогу України над країною-агресором, а також сприятиме розв'язанню актуальних проблем, характерних для воєнного часу, серед яких чільне місце посідає організація освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Питання міжнародної фінансової допомоги досліджувались у працях багатьох зарубіжних та українських вчених. Ще у 1943 р. П. Розенштейн довів обґрунтованість

¹ 7 мільйонів дітей війни в Україні. URL: <https://saveschools.in.ua/>

² International Organization for Migration. URL: <https://ukraine.iom.int/>

³ Через війну Україна втратила \$12,2 млрд за тиждень. Financial club. URL: <https://finclub.net/ua/news/cherez-viynu-ukraina-vtratyla-usd12-2-mlrd-za-tyzhden.html>

⁴ The 2022 Spring Meetings of the World Bank Group and the International Monetary Fund. Spring meetings. URL: <https://www.worldbank.org/en/meetings/splash/spring>

надання фінансової допомоги країнам Східної та Південно-Східної Європи [2]. У 50-х та 60-х роках ХХ ст. дискутувалися питання ефективності такої фінансової допомоги. Провідний американський вчений П. Самуельсон більш скептично ставився до міжнародної фінансової допомоги бідним країнам. І впродовж багатьох десятиліть ці питання не втрачали своєї актуальності. Особливо в умовах фінансово-економічних криз, бойових дій та інших потрясінь для людства. Останньою серед таких стала масштабна пандемія коронавірусу COVID-19, яка стала предметом досліджень щодо оцінки ефективності фінансової допомоги, зокрема праця “Взаємна вигода чи витік ресурсів? Ставлення до міжнародної фінансової допомоги під час ранньої пандемії COVID-19” [3]. У багатьох працях розглядалась фінансова допомога для охорони здоров'я, а також вплив міжнародної фінансової допомоги на можливості запобігання, виявлення та реагування на надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я [4].

Щодо освіти, ще на початку 60-х років ХХ ст. освіту почали включати як компонент іноземної допомоги, оскільки вона є основним чинником розвитку [5]. Розглядалась низка проблем, пов'язаних з фінансовою підтримкою освіти, досліджувалась ефективність такої фінансової допомоги, дискутувалися основні проблеми реалізації освітніх програм і розроблялися шляхи покращення фінансової допомоги у сфері освіти.

У свою чергу велика кількість вітчизняних вчених досліджували питання міжнародної фінансової підтримки, серед яких В. Колосова, яка вивчала системну співпрацю з провідними міжнародними фінансовими організаціями (МФО) щодо фінансування, вирішення багатьох ключових фінансово-економічних і соціальних проблем розвитку як окремих країн, так і глобального економічного простору. Насамперед, до них належать усунення диспропорцій платіжних балансів, дефіцитів державних бюджетів, радикальні економічні та соціальні реформи країн з перехідним типом економіки (зокрема Україна), яких не можна було досягти тільки завдяки внутрішнім макростабілізаційним чинникам [6]. З огляду на те, що сьогодні дедалі частіше лунає обговорення плану Маршалла для України у післявоєнний період, доцільно згадати наукову працю академіка В. Гейця, в якій досліджувалась ефективність застосування такого плану [7]. У статті зауважується, що світ знає багато прикладів надання міжнародної допомоги постконфліктним країнам, і, як показує аналіз, кожний випадок розв'язання подібних проблем є унікальним, оскільки становище конкретної країни суттєво відрізняється внаслідок дії різних факторів. Саме тому міжнародне співтовариство бажає спрямовувати зусилля з огляду на основні потреби кожної країни-реципієнта. При цьому, незважаючи на істотні відмінності між країнами, що постраждали від збройних конфліктів, світовою спільнотою вже вироблено основні напрями такої допомоги: гуманітарна допомога на підтримання рівня життя населення, яке постраждало від конфліктів; допомога на відновлення систем життєзабезпечення; допомога на відновлення інституційного простору та проведення економічних реформ; допомога на реконструкцію життєво важливих потужностей економіки та розвиток інфраструктури.

З огляду на наведений стислий аналіз, можна стверджувати, що є значний науковий доробок щодо міжнародної фінансової допомоги та її ефективності. Переважна більшість публікацій стосується, насамперед, проблем фінансування економічного розвитку. Водно-

час проблематика фінансування сфери освіти в умовах активної фази повномасштабних бойових дій є новою для науковців, але досить актуальною для України.

Особливої актуальності у сучасних умовах воєнного стану набувають проблеми міжнародної фінансової підтримки організації безперервності освітнього процесу для українських учнів і студентів.

Мета статті – дослідити міжнародну фінансову допомогу для організації освітнього процесу в Україні на прикладі фінансової підтримки іноземних країн і міжнародних фінансових організацій.

За оперативною інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на 21.04.2022 р., на 57-й день повномасштабної збройної агресії Російської Федерації в Україні, майже 90% шкіл в Україні продовжують працювати в умовах воєнного стану (у 14 областях України в усіх закладах загальної середньої освіти відбувається навчання у дистанційному режимі, у 3-х областях – дистанційне, частково змішане та очне навчання, у 6-ти областях – дистанційне, частково канікули або призупинено навчання, у 2-х областях – дистанційне, частково змішане або канікули, частково призупинено навчання). Щодо організації освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, то у переважній більшості регіонів України, а саме у 18-ти областях, повністю відновлено навчання. У 24-х областях заклади фахової передвищої та вищої освіти продовжують навчання у дистанційному режимі, а де дозволяє безпекова ситуація та за погодженням з обласними військовими адміністраціями, то переходять на змішану форму навчання (зокрема, станом на 21.04.2022 р. це коледжі у 15-ти областях та університети у 6-ти областях України)⁵.

В умовах воєнного стану до головних пріоритетів держави, насамперед, належить захист територіальної цілісності України, збереження життя та здоров'я людей, функціонування критичної інфраструктури, створення безпечних умов для здобуття освіти, викладання тощо. На засіданні International Parliamentary Network for Education, яка об'єднує понад 400 депутатів з 60 країн світу, Міністр освіти і науки України С. Шкарлет під час свого виступу акцентував увагу на основних завданнях команди Міністерства освіти і науки України: "Організація освітнього процесу в регіонах України з різною безпековою ситуацією, повернення внутрішньо переміщених осіб і біженців, відновлення освітньої мережі, продовження освітніх реформ (від дошкільної до вищої освіти)"⁶. Реалізація зазначених завдань потребує, серед іншого, відповідних фінансових ресурсів і матеріальної підтримки.

Україна співпрацює з багатьма міжнародними організаціями, що надають фінансові ресурси на підтримку економіки держави, свідченням чого є ціла низка спільних проектів у всіх галузях економічної діяльності. Вторгнення Російської Федерації в

⁵ Сергій Шкарлет розповів про початок сьомого тижня навчання в умовах воєнного стану. Міністерство освіти і науки України. 25.04.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pochatok-somogo-tizhnya-navchannya-v-umovah-voennogo-stanu>

⁶ Міністр освіти і науки виступив перед представниками депутатського корпусу парламентської мережі IPNED. Міністерство освіти і науки України. 21.04.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-vistupiv-pered-predstavnikami-deputatskogo-korpusu-parlamentskoyi-merezhi-ipned>

Україну у багатьох напрямках посилює цю співпрацю, весь цивілізований світ засвідчив підтримку Україні та засудив злочинну війну Російської Федерації проти України. Міжнародні партнери України прийняли рішення про заборону Російській Федерації використовувати кошти ЄС для проведення наукових досліджень (наприклад, група Світового банку відкликала реалізацію усіх своїх програм, Європейська Комісія скасувала усі грантові угоди, а також виплати у рамках програм ЄС “Erasmus+”, “Horizon Europe”, “Горизонт 2020” та ін.), скасовано участь Російської Федерації у низці конкурсів ЄС, а також припинено міжнародну співпрацю з міжнародними науковими організаціями, зокрема, з Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education) та Європейською організацією ядерних досліджень (European Organization for Nuclear Research), призупинено членство Російської Федерації у WorldSkills International, скасовано участь у WorldSkills Shanghai 2022, перенесено EuroSkills Competition 2023 із Санкт-Петербурга до іншого європейського міста.

Для української економіки фінансова підтримка міжнародних партнерів стала справжнім “ковтком свіжого повітря” і дала змогу забезпечити громадян України базовими потребами, зокрема правом на здобуття освіти.

Через повномасштабну війну, яку розвернула Російська Федерація на території України, Світовий банк в оперативному режимі почав розробляти різні варіанти інструментів фінансової допомоги, зокрема механізми прискореного фінансування. Так, до структури спільного проєкту Міністерства освіти і науки України та Світового банку “Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів” було додано новий компонент “Підтримка академічних стипендій, що надаються Міністерством освіти і науки України, та соціальних стипендій, що надаються Міністерством соціальної політики України, для студентів закладів вищої освіти”, який передбачає відшкодування бюджетної програми Уряду в секторі вищої освіти у розмірі майже 100 млн дол., що дасть змогу виплачувати академічні стипендії для 172 тис. студентів і соціальні стипендії для 50 тис. студентів стипендіальних програм у 2021–2022 навчальному році. Зауважимо, що Рада виконавчих директорів Світового банку затвердила цей проєкт у травні 2021 р., у межах якого передбачалося надання Україні позики для підтримки реформ у сфері вищої освіти у сумі 200 млн дол.⁷

Директор-розпорядник МВФ К. Георгієва закликала збільшити надання зовнішніх фінансових ресурсів Україні, насамперед, пільгового та грантового фінансування зі швидкими виплатами. Так, 09.03.2022 р. Рада виконавчих директорів МВФ затвердила в Україні Rapid Financial Instrument (RFI) в обсязі 1,4 млрд дол. для фінансування нагальних витрат.

Європейський Союз всебічно підтримує Україну і вже зробив важливі кроки для фінансової підтримки освіти і науки України. Насамперед, Рада Європейського Союзу вирішила здійснити перерозподіл коштів фондів ЄС на освіту у таких головних напрямках:

⁷ Світовий банк затвердив проєкт для України щодо покращення якості вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. 06.05.2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/svitovij-bank-zatverdiv-proyekt-dlya-ukrayini-shodo-pokrashennya-yakosti-vishoyi-osviti>

- підтримка українських дітей у школах;
- полегшення вступної кампанії;
- доступ до спільних онлайн-ресурсів для вчителів;
- постійний доступ до української системи освіти та вивчення української мови, зокрема через Всеукраїнську школу онлайн;
- відновлення української системи освіти.

Європейський комісар М. Габріель 05.04.2022 р. під час засідання Ради міністрів з питань освіти, молоді, культури та спорту ЄС анонсувала про перерозподіл коштів у межах програми “Erasmus+”: 200 млн євро буде надано для підтримки українських студентів і викладачів у 2023 р., в той час як у довоєнний час їх використання було заплановано на 2027 р. Крім того, новий компонент програми імені Марії Склодовської-Кюрі (MSCA4Ukraine) передбачає виділення 25 млн євро на стипендії для українських науковців, тобто 200 дослідників зможуть продовжувати свої дослідження у європейських університетах у межах програми “Horizon Europe”.

Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні надає всебічну допомогу українським дітям і викладачам в умовах жорстокої агресії Російської Федерації. Так, ресурси ЮНІСЕФ сприяють підтримці психологічної стійкості для усіх без винятку учасників освітнього процесу; гуманітарна допомога адресується найбільш потребуючим верствам населення (зауважимо, що ЮНІСЕФ разом з Міністерством соціальної політики України запустили програму грошової допомоги вразливим родинам з дітьми в Україні); спеціально для освітян було закуплено ноутбуки для оптимізації навчального процесу тощо. У межах співпраці Міністерства освіти і науки України, ЮНІСЕФ та ДНУ “Інститут освітньої аналітики” розроблено опитувальник для визначення першочергових потреб галузі освіти в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, найближчим часом заплановано провести опитування органів управління у сфері освіти місцевих органів виконавчої влади рівня громад, органів місцевого самоврядування громад щодо освітніх потреб внутрішньо переміщених учасників освітнього процесу, що дасть змогу спрямувати кошти насамперед на вирішення нагальних потреб галузі.

Для українських стартапів 22.04.2022 р. відбувся онлайн-воркшоп “The European Unicorn factory: funding opportunities for Ukrainian innovators”⁸, організаторами якого виступили European Innovation Council (EIC), Ukrainian Startup Fund (USF) та Міністерство освіти і науки України. Під час навчального семінару було презентовано можливості фінансування ЄС українських інноваторів і представлено План заходів щодо реалізації Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Отримана інформація сприятиме розвитку в Україні інноваційної екосистеми з використанням фінансових інструментів ЄС.

Проте для країн ЄС є низка нормативно-правових перепон на шляху надання фінансової допомоги Україні.

⁸ European Innovation Council (EIC) Accelerator opportunities for Ukrainian innovators. 21.04.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tmtTfrza07M>

На відміну від міжнародних і громадських організацій, що мають значно більшу свободу дій, функціонують згідно зі статутом, який визначає найбільш загальні напрями діяльності, а також мають резервні кошти або можливість залучати благодійні внески, країни можуть розподіляти бюджетні кошти виключно відповідно до нормативно-правових і законодавчих норм. Це означає, що для надання фінансової підтримки безпосередньо Україні вони повинні прийняти зміни до законодавства, що займає певний час і вимагає погодження всіх органів влади. Натомість у країнах ЄС під впливом міграційних проблем, що тривають уже досить давно, і міграційної кризи, що остаточно загострилась у 2014 р., вже існують механізми надання тимчасового захисту вимушено переміщеним особам, що були закріплені у Директиві Ради 2001/55/ЄС, прийнятої ще у 2001 р.⁹. Ця Директива визначає спільні дії країн-членів ЄС на випадок напливу переміщених осіб, щоб забезпечити їм швидкий тимчасовий захист, доступ до основних прав і свобод, що мають громадяни ЄС. З 04.03.2022 р. положення цієї Директиви діють щодо громадян України.

Як наслідок, 08.03.2022 р. Європейська Комісія прийняла рішення¹⁰ щодо підтримки системи освіти України шляхом надання допомоги переміщеним особам в країнах-членах, визначивши для цього два основні взаємодоповнювані механізми. Європейська Комісія надає підтримку системам освіти та школам у країнах-членах. Для цього Європейська Комісія прийняла пропозицію до Спільних дій щодо біженців у Європі (CARE) з метою зміни правил використання та перерозподілу наявного фінансування з Європейського регіонального фонду розвитку, Європейського соціального фонду та Фонду європейської допомоги найбільш нужденним на надання фінансової допомоги переміщеним особам з України. Було оголошено про використання європейських платформ для підтримки дітей і вчителів з України.

Простішою ситуація є із загальною середньою освітою. Українським дітям надаються такі самі права на отримання середньої освіти, як і місцевим. Багато країн ЄС вже мають напрацьовані механізми, програми та протоколи для включення іноземних громадян до власної системи освіти. Такі заходи включають створення спеціальних “перехідних” класів, що дозволяють організувати інтенсивні курси вивчення мови, оцінити рівень підготовки учнів або підтвердити кваліфікацію. У більшості країн, в яких немає викладання мовами меншин, тобто неможливо організувати викладання українською мовою, учнів зараховують до спеціальних новостворених класів, і переводять до звичайних класів після опанування ними мови викладання в достатньому обсязі. У Польщі, що прийняла найбільшу кількість українських дітей, виділяють додаткові кошти на створення навчальних центрів. Крім того, країни на вимогу батьків допомагають з організацією для дитини дистанційної освіти в

⁹ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof (OJ L 212, 7.8.2001 p. 12).

¹⁰ Statement by Commissioner Mariya Gabriel on measures in support of pupils and educational staff fleeing Ukraine following the Russian invasion. European Commission. 16.03.2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_1823

Україні. Дошкільна освіта не завжди є доступною для українських дітей, у певних випадках може бути лише фінансова допомога для отримання доступу до приватних дитячих садочків.

Щодо професійної та вищої освіти, то тут ситуація не є однозначною. З одного боку, країни ЄС наголошують на всебічній підтримці українських студентів, науковців і викладачів, з іншого боку, вона не є безумовною. На відміну від загальної середньої освіти, основною вимогою для отримання українськими студентами фінансової допомоги на отримання професійної та вищої освіти є знання мови викладання на належному рівні, а також належний рівень компетентності. Деякі країни пропонують українським студентам безоплатне навчання, для цього вони повинні бути здатними успішно опанувати навчальний матеріал і мати відповідні документи щодо здобуття попереднього рівня освіти. Так, у межах співпраці між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Словачкої Республіки, уряд Словаччини збільшить кількість стипендійних можливостей для українських студентів і викладачів на 2022/2023 навчальний рік. За власної ініціативи деякі ЗВО пропонують українським студентам навчання на так званих ознайомчих підставах, коли на пів року – рік їм дозволено вивчати декілька предметів на безоплатній основі, а за цей час підтвердити кваліфікацію та отримати відповідні документи, необхідні для повноцінного вступу. Після цього прослухані та складені предмети буде зараховано як вже пройдені¹¹. Найбільш невирішеним залишається питання підтвердження попередньо здобутих документів про освіту, сертифікатів для вчителів тощо. Нині більшість країн не мають напрацьованих механізмів і перебувають в процесі їх створення.

У цілому фінансову підтримку країн ЄС на потреби освіти переміщених українців можна поділити на дві групи: додаткове фінансування національних закладів освіти та особиста підтримка здобувачів освіти (гранти, знижки оплати за навчання, пільгові кредити тощо). Так, Франція, Італія, Польща та Румунія надаватимуть додаткові позабюджетні кошти сектору освіти. Італія виділить 1 млн євро на включення українських студентів до національної системи освіти (матеріали для навчання, мовна та культурна підтримка, психологічна допомога). У Румунії заклади освіти всіх рівнів отримують субсидію для прийому додаткових слухачів. У Великій Британії уряд виділить місцевим органам влади 10 500 фунтів на одного біженця. Щодо індивідуальної підтримки, то це переважно стосується сектору вищої освіти.

Міжнародні країни-партнери України, які засудили військові дії Російської Федерації в Україні, крім надання фінансової допомоги, засвідчили свою підтримку шляхом припинення освітніх, наукових і дослідницьких відносин та розірванням з країною-агресором угод у галузі освіти і науки.

Таким чином, підтримка організації освітнього процесу для України з боку країн ЄС на цьому етапі залишається орієнтованою на сприяння включенню переміщених дітей та інших осіб до національних систем освіти. Найрозвинутішим є процес організації загальної середньої освіти, де фінансова допомога надається на державному рівні місцевим ор-

¹¹ Mapping host countries' education responses to the influx of Ukrainian students. 24.03.2022. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/mapping-host-countries-education-responses-influx-ukrainian-students>

ганам влади або закладам освіти, найменшої уваги отримує сектор вищої освіти, підтримка якого орієнтована на індивідів. Якщо діти шкільного віку можуть без додаткових умов отримати безоплатну середню освіту, то допомога при здобутті вищої та професійної освіти залежить переважно від особистих якостей здобувача: рівня володіння мовою викладання та компетентності. З огляду на те, що період подання заяв на вступ на цей рік у більшості випадків вже завершився, матеріальну допомогу на оплату навчання, проживання тощо отримують ті студенти, що вже були зараховані.

Висновки. Отже, можна зробити низку висновків, головним з яких є наявність безпрецедентної практики підтримки організації освітнього процесу в Україні з боку міжнародної спільноти. Зокрема, 19.04.2022 р. Україна отримала від Світового банку транш на 88,6 млн дол. США на відшкодування витрат на виплату академічних і соціальних стипендій. Ці кошти було надано банком у межах проєкту “Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів”, що виконується Міністерством освіти і науки України. У березні 2022 р. Світовий банк схвалив реструктуризацію цього проєкту. До структури проєкту було додано компонент 5 “Підтримка академічних стипендій, що надаються Міністерством освіти і науки України, а також соціальних стипендій, що надаються Міністерством соціальної політики України для студентів закладів вищої освіти”¹².

Таким чином, фінансова підтримка МФО та країн-партнерів соціально-економічної сфери України є особливо важливою, оскільки за прогнозними оцінками експертів, економіка України тільки у 2027 р. зможе повернутися до рівня 2021 р. Зауважимо, що у довоєнний період у межах міжнародного співробітництва Україна отримувала істотну фінансову та технічну підтримку для проведення ключових реформ, зокрема у сфері освіти і науки, а на фоні російського вторгнення в Україну міжнародні партнери докладають максимум зусиль для надання фінансової допомоги, спрямованої у тому числі на організацію безперервності освітнього процесу України. Так, у межах міжнародного співробітництва командою Міністерства освіти і науки України організовано низку зустрічей з європейськими колегами, забезпечено роботу української моніторингової групи у країні ЄС, а громадська рада Міністерства освіти і науки України ще 28.02.2022 р. звернулася з відкритим листом до міжнародних організацій у сфері освіти, в якому серед іншого йшлося про надання максимальної фінансової та гуманітарної допомоги Україні.

Команда Міністерства освіти і науки України активно залучає міжнародну спільноту до підтримки освіти України, зокрема створюється міжнародна коаліція, головною метою якої є залучення широкого кола партнерів України до захисту та віднов-

¹² Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (01-15.04.2022 року). Національний інститут стратегічних досліджень. 29.04.2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voennoho#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%2C%2019%20%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8F%202022%20%D1%80,%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%BC%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D1%96%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8>

лення української освіти та науки в умовах російської агресії. Майданчиком для діалогу з міжнародними партнерами є Секторальна робоча група “Освіта і наука”. Перелік учасників є відкритим до приєднання (учасниками Секторальної робочої групи є міжнародні організації, посольства, неурядові організації та проекти). Функціонують і тематичні підгрупи за сферами політики й окремими наскрізними пріоритетами. Команда Міністерства освіти і науки України розробила ПЛАН-концепт щодо функціонування системи освіти, сфери наукової та інноваційної діяльності України під час воєнного стану та відбудовчого періоду, пов’язаного з російською агресією¹³.

Крім проведеної роботи та значної фінансової підтримки міжнародною спільнотою доцільно викласти низку висновків і пропозицій щодо подальших кроків, зокрема у післявоєнний період.

По-перше, вже сьогодні з вдячністю за фінансову підтримку наших учнів/студентів/викладачів, які були вимушені виїхати за кордон, необхідно розробляти механізми та відповідні фінансові стимули для повернення українських громадян на Батьківщину. Зруйнована освітня інфраструктура, брак бюджетних коштів на фінансування закладів освіти, зарплат і стипендій зумовлюють необхідність запровадження фінансової підтримки для зазначеної категорії. Такі кроки забезпечать збереження людського капіталу та запобігатимуть відпливу “інтелекту” з країни.

По-друге, практику грантової та стипендіальної підтримки українських студентів зарубіжними закладами вищої освіти необхідно широко запровадити в українських закладах вищої освіти, зокрема із залученням міжнародних донорів, щоб не втратити цінні у майбутньому професійні кадри.

По-третє, міжнародну фінансову допомогу доцільно залучати та спрямовувати на розвиток пріоритетних спеціальностей, які створюють додатковий продукт в економіці. Є низка галузей, які створюють ВВП в Україні та є експортоорієнтованими. Зокрема, розвиток сільського господарства і закладів освіти, які готують відповідних спеціалістів, є важливими не тільки для України, але й у межах світового господарства, що сприяє продовольчій безпеці усього світу.

По-четверте, міжнародну фінансову допомогу (кредити) необхідно спрямовувати для відновлення зруйнованих закладів освіти для швидкого відновлення освітнього процесу на територіях, які найбільше постраждали від воєнних дій. До програми відновлення закладів освіти доцільно включити відбудову втраченого житла педагогічними працівниками, адже без найскорішого відновлення житлового фонду українські заклади освіти стикатимуться з браком педагогічного персоналу, що унеможливить забезпечення надання якісних освітніх послуг.

Розроблення фінансових механізмів для реалізації зазначених заходів забезпечить відновлення організації нормального освітнього процесу та створить належні умови для надання якісних освітніх послуг для усіх категорій громадян. Реалізація цих заходів сприятиме поверненню освітян, студентів та учнів до України, що були вимушені виїха-

¹³ Міжнародна коаліція на підтримку освіти. International coalition in support of education. Міністерство освіти і науки України. 18.03.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-iniciyuye-stvorennya-mizhnarodnoyi-koalitsiyi-na-pidtrimku-osviti-ta-nauki-ukrayini>

ти через окупацію та активні бойові дії. В іншому випадку сьогодні наявні реальні ризики, що частка тимчасово переміщених осіб не повернеться до України, з огляду на відсутність (пошкодження) житлового фонду та закладів освіти, а також через відсутність фінансових коштів для забезпечення життєдіяльності домогосподарств.

Список використаних джерел

1. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC: International Monetary Fund, April, 2022. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/\[9781616359423%20-%20World%20Economic%20Outlook,%20April%202022\]%20Front%20Matter.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/[9781616359423%20-%20World%20Economic%20Outlook,%20April%202022]%20Front%20Matter.pdf)
2. Rosenstein-Rodan P.N. Problems of industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe. *The Economic Journal*. 1943. Vol. 53. Issue 210/211. P. 202–211. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2226317>
3. Dolan L.R., Nguyen Q. Mutual gain or resource drain? Attitudes toward international financial assistance during the early COVID-19 pandemic. *International Interactions*. 2021. Vol. 47 (6). P. 1131–1150. <https://doi.org/10.1080/03050629.2021.1962858>
4. Boyce M.R., Meyer M.J., Kraemer J.D., Katz R. Financial Assistance for Health Security: Effects of International Financial Assistance on Capacities for Preventing, Detecting, and Responding to Public Health Emergencies. *International Journal of Health Policy and Management*. 2021. Vol. x (x). P. 1–8. <https://doi.org/10.34172/ijhpm.2021.120>
5. Heyneman S.P., Lee B. International organizations and the future of education assistance. *International Journal of Educational Development*. 2016. Vol. 48. P. 9–22. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.11.009>
6. Колосова В.П. Вплив міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни: питання теорії. *Економіка України*. 2016. № 12 (661). С. 61–71.
7. Геєць В.М. До питання застосування підходів “плану Маршалла” для України. *Економіка України*. 2015. № 4. С. 6–11.

Отримано 02.05.22 та оновлено 06.06.22

References

1. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. (2022, April). Washington, DC: International Monetary Fund. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/\[9781616359423%20-%20World%20Economic%20Outlook,%20April%202022\]%20Front%20Matter.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/[9781616359423%20-%20World%20Economic%20Outlook,%20April%202022]%20Front%20Matter.pdf)
2. Rosenstein-Rodan, P.N. (1943). Problems of industrialisation of Eastern and South-Eastern Europe. *The Economic Journal*, 53, 210/211, 202-211. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2226317>
3. Dolan, L.R., Nguyen, Q. (2021). Mutual gain or resource drain? Attitudes toward international financial assistance during the early COVID-19 pandemic. *International Interactions*, 47 (6), 1131-1150. <https://doi.org/10.1080/03050629.2021.1962858>
4. Boyce, M.R., Meyer, M.J., Kraemer, J.D., Katz, R. (2021). Financial Assistance for Health Security: Effects of International Financial Assistance on Capacities for Preventing, Detecting, and Responding to Public Health Emergencies. *International Journal of Health Policy and Management*, x (x), 1-8. <https://doi.org/10.34172/ijhpm.2021.120>
5. Heyneman, S.P., Lee, B. (2016). International organizations and the future of education assistance. *International Journal of Educational Development*, 48, 9-22. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.11.009>
6. Kolosova, V.P. (2016). Influence of international financial organizations on country's economic development: theoretical questions. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 12 (661), 61-71 [in Ukrainian]
7. Heyets, V.M. (2015). To the Question of Application of the Approaches of the ‘Marshall Plan’ in Ukraine. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4, 6-11 [in Ukrainian]

Received on 02.05.22 and updated on 06.06.22